

ECLOGE OBSERVATIONUM

IN
NOVI TESTAMENTI LIBROS
JOSEPHI KHELL

S. J.

THEOLOGI
S. SCRIPTURÆ INTERPRETIS

IN
VNIVERSITATE VINDOBONENSI

ANNO MDCCC LVI.

DECAS I.

VIENNÆ ET PRAGÆ,
TYPIS JOANNIS THOMÆ TRATTNER,
CAES. REG. MAJEST. AULAE TYPOG. ET BIBLIOP.

Quod Trevoltienſes noſtri ad Novembrem anni 1748. pag. 2311. fatentur, fane quam veriffimum experitur, qui Scripturis ſacris explanandis animum, & calamum, admovet: *vias ſcilicet communes protritās eſſe adeo, ut ne plantula ſe decerpturis poſteris offerat;* Neque fieri poteſt aliter poſt tot omnium ætatum & gentium conatus, poſt tot ſpicilegiorum ſpicilegia. Quæ res ut cuivis moleſta admodum, ita illi moleſtior accidit etiam, qui, cum ab eo hominum quorundam ingenio abhorreat plurimum, quibus nulla eſt religio centies dicta recinere iterum, qui, inquam, legibus vel invitatus ad ſcribendum compellitur, id quod mihi evenire profiteor, dum Univerſitatis noſtræ recentiori inſtituto parendum eſt denique.

Ut & neceſſitati huic, & moribus meis ſervirem præterea, nihil conſultius videbatur;

tur , quam excerpta quædam ex hebdomadariis hujus anni prælectionibus edere, quæ aut , quod sciam , nemo hætenus adtigit , aut si pertractatum jam est istiusmodi argumentum , essent id genus , quæ novis observationibus , objecto magis in omnem partem versato , vel lucem majorem , vel robur aliorum commentationibus adderent ; consolabatur me in hoc erudita Gallia , quæ sibi dedecori non ducit , ea , quæ a Germanis , Italisve feliciter sunt inventa , novis subinde accessionibus aucta , & ad perfectionem majorem perducta , sua velut modo quodam facere , quin eam esse plurimum ejus regni Academiæ æquitatem , ut iisdem præmiis inventorum provectores ornent. Alterum subtimide indicavi , experientia edoctus , quod consultis pluribus interpretibus præter me nemini in mentem venisse arbitrabar non raro , illud mihi forte aliud quid in commentario aliquo quærenti ingratis sese iam typis excusum obtulisse , ut adeo , si quid simile etiam observationibus eveniret , id unum animum erigat , me si non eruditis nova , non tamen obvia aliqua , & protrita : discipulis vero , quorum causa labor hic fere suscipitur , scripsisse novissima.

OBSERVATIO I.

In Matth. C. II. v. 16. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus a bimatu & infra.*

DElendæ hic sunt ex animo terribiles illæ ideæ, quas de infantum cæde a puero plerique omnes circumferunt, pictorum licentia decepti, qui nescio quam cruentam scenam nobis Bethlehemitico in theatro exhibere solent; videbis discurrentes toto oppido velut adfultu capto cohortes, cæsorum puerorum acervos, diffuentes sanguinis rivos, & quæ istiusmodi alia; Veniam etiam merentur ii, quibus ut

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas: ita hic SS. Patrum etiam hypotyposes! oratoria magis exaggeratione turgentes, quam historica fide subnixæ occasionem præbuerint; Hos cum lapsu temporis parum circumspecti oratores & historici sunt secuti, error magis magisque est diffusus. Cum fontes inquirerem ipso in Evangelio, hos duos deprehendi: *Herodes iratus est valde, & occidit omnes*; Novi quam graves fuerint, atque esse possint crudelium regum

iræ, si tamen περισάσεις Herodis, si Bethlehemi adcuratius perpendo, neque eo cum tumultu rem gestam, neque tantam, quanta vulgo creditur, stragem editam fuisse confidenter pronuncio.

Ut crudelem in familiares, quin agnatos etiam Herodem Josephus expingit, ita callidum tamen adeo describit, ut problema esse possit, an astutia in omnes rerum casus admodum circumspecta crudelitatem, an hæc illam vicerit; aut tectis fraudibus, aut quæsito colore usus est, cum ejusmodi de cæde ageretur, unde populi gravior offensa & tumultus timendus foret, inlustre exemplum præbet Josephus *Ant. L. XV. c. 2. p. 745.* Offenderant suspicionum umbris actum principem faustæ populi adclamations adolescenti Aristobulo factæ, ubi festo scenopegiæ sacrorum ritus omnes summo cum decore explevisset pontifex, ut exitium ei decerneretur, fatis erant; Executionem, & ea, quæ consequerentur videamus: Φιλοφρονέμενος τὸ μεῖράκιον καὶ προέλκων εἰς ἀδεᾶ τόπον ἔτοιμος ἦν συμπάσσειν, καὶ νεανιεύεσθαι κεχαρισμένος ἐκείνῳ. Id agebat, ut blanditiis adhibitis in locum securum adolescentem proliceret, quin offerebat se ad concludendum juvenili licentia usus, ut il-

lu

lum delectaret. Attamen sub præclara hac larva editum est ministris mandatum, ut ubi se natantibus in piscina admiscuerit ab se plectus, eum velut per jocum aquis suffocent. Ut imperatum, ita peractum erat negotium ; quem se vero gessit Herodes ? Πᾶσι τοῖς ἔξωθεν πιθανῶς ἐπεσκευάζει, μὴ μετὰ προνοίας γενέσθαι τῷ παιδὶ τὸν θάνατον, ἔχ' ὅσα πρὸς πένθος ἐπιληδέων μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυσι χρώμενος. *Alienis omnibus fidem facere curabat, necem adolescenti haud data opera inlatam fuisse, non solum id agendo, ut nihil ad exequias deesset, verum etiam lacrymas emittendo.* Neque pluribus opus est, ubi catum & subdolum regis ingenium ipse sacer historicus satis nitide describit v. 8. *Dixit: ite & interrogate diligenter de puero, & cum inveneritis, renunciate mihi, ut & ego veniens adorem eum.*

Quis iam, omiſſis aliis, cum hoc regis ingenio ſtragem eam componat, quæ paſſim circumfertur. Ex improvifo occupandi fuiſſent Bethlehemitæ, cingendum ergo oppidum milite, qui caveret, ne quis elabatur, immittendi alii, qui neminem præter pueros cæderent ; Si oppidi amplitudinem ex cæſorum numero juxta aliquorum opinionem metimur, pluribus militum millibus

opus erat, ut imperia regis effecta darentur, nisi solas feminas hunc locum incoluisse velimus: an enim non patres pro innoxiiis filiis minori alicui turmæ, animis alioquin in regem exacerbatis repugnassent acriter? an hoc sine insigni tumultu suscipi potuisset, qui Jerosolyma triginta aut quinque amplius stadiis, seu quatuor millibus passuum remota non magis perturbasset, quam ipsorum magorum adventus? Nihil hic Herodiani ingenii elucet, abhorruit quam maxime ab aperta id genus vi, & concitandis inde seditionibus præcipue ultimo vitæ anno, ubi domestica negotia turbabant satis.

Sed fingite inruisse; mente motum dicere oportebit Herodem, qui ejusmodi dedisset imperium; puerum regem morti addixit, atque ne enssem effugeret, unius & quod excurrit, anni mares omnes enectos voluit. Nempe furens miles vagientes pueros a puellis per pannorum involucra, per cunarum vestes stragulas, ea in trepidatione discreverit, ætatis bimulæ rationem habuerit? quis nescit, non nunquam vix medium annum natos pueros triennibus corporis mole pares, & contra qui biennium excesserunt, pumilos admodum? Ego sane non video expeditionem hanc sine promiscua ætatis

tis & sexus strage fieri potuisse, contra atque facer historicus disertis verbis cædem ad solos pueros, eosque intra bimatum restringit. Nemini persuadebitur, Galilæos illos, de quibus *Luc. c. XIII. v. 1.* eorum sanguinem a Pilato cum eorum sacrificiis permixtum esse, Galilæos inquam illos intra turbam Judæorum tam caute Romanorum militum ictui designatos esse, ut ne unius Judæi collum perstringeretur, etsi hos ab illis dialecti ratio distingueret; & credet aliquis, ubi nullum vagitus, cunarum, fasciarum discrimen, cruentam hanc tempestatem intra bimulos masculos stetisse solum? At matres ad indicium cogeantur; hebetem nobis fingeremus Herodem. Quot non pueri macellum hoc effugissent? an non plurimis mensem unum, alterumve adjecisset mater, ut eos incolumes retineret? An non dolo puellæ obtrusæ fuissent, ut unicus familiæ furculus fervaretur,

Si ab Herodis callido animo mentem tantisper abstraho, atque rem, ut vulgo creditur, gestam concedo, id video, fieri non potuisse, ut non atrocis hujus facinoris tumultus illico Jerosolyma, quin Judæam omnem repleret. Id vero minime accidit, altissimum enim apud Josephum silentium,

quod etsi non eo quemquam, quo quosdam Anglos, ut ex libro Londini anno 1725 edito: *The Scheme of literal prophecy considered in a view of the controversy by a late Book intitled a Discourse of the Grounds and Reasons of the Christian Religion.* discimus, quod inquam silentium, etsi neminem eo præcipitare debet, ut præter alias rationes propterea caput secundum Matthæi suppositum habeat, ejus tamen est ponderis, ut evincat, stragem hanc minorem multo atque sine omni fere tumultu perpetrata esse, quo factum, ut nec ad paucorum aures perlata, neque ab his cum aliis Herodis facinoribus ob exiguum rei momentum memoria conservata ad Josephum pervenerit.

Ast dissimulaverit Josephus; nempe qui nec domesticas cædes, neque cædium designationes reticet, qui quæ clam etiam acta sunt, in lucem profert. *Leges Ant. L. XV. c. 10. pag. 776.* Πολλοὶ τε καὶ φανερώς, καὶ λεληθότως εἰς τὸ φρόνιον ἀναγόμενοι τὴν Τρκανίαν ἐκεῖ διεφθείροντο. *Multique tum palam, cum clam in Hyrcaniam castellum abrepti, illic interficiebantur. c. 3. pag. 746.* citatus ad tribunal Antonii ἐνετείλατο λεληθότως, εἰ πάθῃ παρ' Ἀντωνίου, καὶ τὴν Μαρίας ἀνελεῖν, Josepho clam præcepit, ut si
quid

quid ipse ab Antonio passus esset, Mariamnem uxorem necaret. Quid atrox magis, quam postrema illa concludorum in hippodromo primatum totius gentis scena, hanc tamen dum pluribus describit Josephus *Ant. L. XVII. c. 7. pag. 846.* Κελεύειν αἰτ' ἀκοντίζειν τὰς ἐγκαθειργμένους jubere se, ut omnes ibi conclusos iaculis configant milites, idque τῷ πένθει ἀξιολόγῳ τελειῖσθαι ut communī comploratione pro dignitate mors ejus honoraretur.

Erit, qui Christianæ sectæ odio hoc a Flavio subpressum suspicabitur; Verum cur idem autor de Antipa scribens, nec scelus in Joannem Baptistam commissum, & ne quidem jaēatos in populo rumores reticet, *Ant. L. XVIII. c. 5. p. 883. & seq.* Τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ὀλωλέναι τὸν Ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τῆς Θεᾶς, καὶ μάλα δικαίως τινυμένους κατὰ ποινὴν Ἰωάννη τῆς ἐπικαλεσμένους βαπτισῆς. *Erant autem quidam Judæorum, qui existimabant, Dei ira cæsum ab Areta Herodis exercitum, qui justas ob interfectum Joannem cognomine Baptistam pœnas repetebat.* Subticet quidem deinde veram cædis causam, eamque in suspicionem Herodis declinat, veriti, ne is quid novi moliretur, a quo populus fere omnis pendebat, iterum tamen re-

repetit: Τοῖς δὲ Ἰουδαίοις δόξαν ἐπὶ Τιμωρίᾳ τῇ ἐκείνῃ τὸν ὄλεθρον ἐπὶ τῷ στρατεύματι γενέσθαι, τῷ Θεῷ κακῶς Ἡρώδῃ θέλοντος. *Judæos vero persuasum habuisse in ultionem necis ejus deletum esse exercitum, Deo propterea Herodi offenso.* An non majori forsan ratione fœdissimum Herodis Magni morbum & mortem, quæ mox infanticidium consecuta est, Judæi in atrocis hujus facinoris vindictam Divinam conjecissent, si eo numero, eo cum tumultu pueri Bethlehemitæ fuissent jugulati? An non Josephus, quæsito saltem aliquo colore, ut superius, factum retulisset, si ejus atrocitas (id quod non fieri non poterat) ad plures promanasset.

Quare arbitror ex Herodis ingenio ita rem gestam. Ne meditatum facinus tam facile emanaret, Thecuam, quæ sex millibus passuum Bethlehem aberrat, matres cum liberis, qui biennium non excessissent, convocaverit in villam capaciorem, ut subinde primores Judæorum in hippodromum. Color huic evocationi quæsitus fuerit ex instructissima fraudibus penu, puta, congiarium dandum ob factos in hospites sumtus: In censu a Quirino acto puerorum numerum minus accurate adnotatum, aut velle se jura

jura regni tueri, neque magis suo in regno hospitem esse ac Romanos, quare interesse plurimum, ut longinquas etiam supplementorum militarium spes in numerato haberet, quo in negotio ob rei momentum se fidem nullam indicio habiturum, nisi filii repræsentarentur, & quæ id genus alia. Ita comprehensis intra villæ septa cum prolibus summum ducentis, harum jugulationi decuria militum, quorum iter neminem admodum advertere poterat, abunde sufficiebat.

Mirabitur aliquis decem & quatuor puerorum millia utique non sine matribus & nutricibus in villam aliquam Thecuanam compingi potuisse, ridebitque itinerarium S. Wilibaldi Episcopi, in quo apud Henricum Canisium *T. II. p. 112. § 120.* narratur, se ultra Bethlehem profectum *vidisse villam magnam, quæ vocatur Thecua ad illum locum, ubi infantes quondam occisi sunt ab Herode,* cum de hoc oppido Hieronymus *in Jerem. c. VI. T. IV. p. 882. Nullus ignorat Thecuam viculum esse.* Loci angustias libenter accipio, neque enim plures ducentis fuisse facile admisero; scio quidem in Missa Æthiopum hunc numerum exprimi, scio in Græcorum Menæis Venetiis anno 1695 excusis haberi : *Μνήμη τῶν ἁγίων νηπίων, τῶν ὑπὸ*

ὑπὸ Ηρώδῃ ἀναιρηθέντων χιλιάδων δεκάτεσσάρων. *Memoria S. S. Infantium ab Herode occisorum millium decem & quatuor* ; Ast scio etiam in antiquissimo Synaxario Imp. Basilii Porphyrogennetæ ad XXIX. Decembris legi : Ἡ ἀναίρεσις τῶν ἐν τῇ Βεθλεέμ ἁγίων νηπίων omisso enormi illo numero , quem Græcorum credulitas posterioribus temporibus monachorum suorum ignorantiae debet.

Ceterum ut umbras omnes tollam, nego plures esse potuisse, quam superius indicaveram. Bethlehem ab Michæa c. V. v. 2. vocatur ὀψῶν *parvus, exiguus*, LXX. fenes vertunt ὀλιγοστός, a S. Justino *Apol. I. p. 65. edit. Congr. S. Mauri* dicitur κώμητις *viculus aliquis*. Jacebat media inter Thecuam, & Jerosolyma, Thecua a Bethlehem teste Hieronymo superius citato abest sex mille passus, quater mille circiter Jerosolyma a Bethlehem, quare, si multum, illius agro & finibus utrinque mediam leucam dare licebit ; Quis vero ex his angustiis decem & quatuor mille pueros a bimatu & infra, etsi plures uni marito uxores darem, matres fingeremus omnes gemelliparas, protrahet.

Viennæ cum suburbiis ambitum scimus ;
 Natæ & baptismo ablutæ proles erant anno
 1752 ut ex tabulis accepi 5226, anno vero
 1753 enumerantur 5638, año sequente 5327,
 proxime elapso 4986. Jam vero scimus puel-
 las insigni numero superare pueros, ut de na-
 tis nihil dicam, iisdem in catalogis deprehen-
 do anno 1752, ex pueris extinctos 1156, an-
 nus 1753 censet 1558, sequens 1178, proxi-
 me elapsus 1393, ubi puellas tamen solum
 1239 mors abstulit, novimus præterea expe-
 rientia, & medicorum testimoniis proles pluri-
 mas intra bimatum dentitione, variolis, phre-
 nesi &c e medio tolli ; Censum iam ineat, cui
 otium est, quot hodie Herodes pueros ætatis
 hujus Viennæ deprehenderet, forsan nec mil-
 lia quinque exhibunt, hunc numerum cum qua-
 tuor & decem millibus, Viennæ amplitudi-
 nem cum viculi illius angustiiis comparet, qui
 hæctenus aliter sensit, & victas manus dabit

OBSERVATIO II.

In v. 23. *Et veniens habitavit in civitate, quæ
 vocatur Nazareth : ut adimpleretur, quod
 dictum est per Prophetas : Quoniam Naza-
 ræus vocabitur.*

Molestiam hic faceffit, S. Evangelistam
 scribere numero multitudinis : *Pro-
 phetas*, cum disertis verbis in nullo ; ali-
 quo

quorum conjectura, eaque forsan contorta sub schemate quodam in uno solum aliquid legatur, quod huc facere visum est. Erant, qui tertiæ classis prophetas hic intelligebant, eos nempe, qui ore solum in veteres commentabantur, confirmare id conabantur ex *I. ad Cor. c. 14. v. 3.* *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem;* atque illo etiam, videri studiose ab sacro scriptore hic additum: *quod dictum est, non: quod scriptum est.* Attamen passim hæc phrasis apud Matthæum se offert, ubi in prophetam ex antiquis illis scriptoribus digitum licet intendere, *c. I. v. 22. ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῆ Κυρίᾳ, διὰ τῆ προφητείας λέγοντος κ. τ. λ.* *Ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem &c.* Idem ρηθὲν occurrit *c. II. v. 15.* Neque patrocinator illud: ὑπὸ τῆ Κυρίᾳ, cum idem ρηθὲν hoc non adjecto, omissis locis aliis de manifesta Danielis prophetia *Matth. c. XXIV. v. 15.* adhibeatur: τὸ ρηθὲν διὰ Δανιὴλ τῆ προφητείας. *quæ (abominatio desolationis) dicta est a Daniele Propheta.*

Præterea de hac prophetia solo sermone commentatoris Θεοπνευστῆ facta nihil innotuisse Judæis patet ex *Joan. VII. v. 41.* ubi scribæ

bæ velut irridentes ; *nunquid* , dicebant , *a Galilæa venit Christus ?* Nathanael in lege , & traditionibus versatissimus *c. I v. 46* admirabundus quærebat : *A Nazareth potest aliquid boni esse ?* Denique pontifices *Joann. c. VII. v. 52* ad Nicodemum : *Scrutare scripturas , & vide , quia a Galilæa propheta non surgit.*

Non mediocrem quoque difficultatem hic injicit tum hoc , quod in omni lege veteri nusquam legatur oppidulum Nazareth , adeoque ignoretur , an per נָזָרִית vel נָזָר scribendum , atque id quod consequitur , an a נָזָר custodivit , servavit , & derivato inde נָזָר surculus , germen , flos ; an vero ab נָזַר separavit , abstraxit , abstinuit se , & profluente inde נִזְרִית , quod *separatum* seu Nazaræum significat , nomen urbeculæ sit ortum : cum illud , quod ex Græco Ζ. quæ literæ utrique Hebraicæ æquivalere potest , nihil , cui tuto quis fidat , eruatur.

Dici posset per τὸ *Prophetas* ab Evangelista totum hic vetus testamentum intelligi , adeoque , si vel uno in loco ejusmodi se offerat vaticinium , rem omnem salvam fore ; en hujusmodi exempla : *Joan. c. VI. v. 45. Est scriptum in prophetis : Et erunt omnes*

omnes docibiles Dei, quod legitur apud Isai-
am c. *LIV.* v. 13; *Act.* c. *XIII.* v. 40. &
41 : *Videte ergo, ne superveniat vobis, quod*
dictum est in prophetis : videte contemtores &c
quod est apud Habacuc c. *I.* v. 5. Suppe-
ditat etiam præsentì controversiæ locum ali-
quem Isaias c. *XI.* v. 1. *Egredietur virga de*
radice Jesse, & נצר furculus, germen, flos
(ut habet Vulgata) *de radice ejus ascendet.*

Verum difficultas aliqua grammatica hic
obturbat, observatur scilicet per universam
Scripturam seu Græcam, seu Latinam voces
omnes per Σ scriptas per S. Latinorum, seu
Σ Græcorum reddi, ut Melchisedech, Sion,
Sabaoth, cum ergo נצר per Σ scribatur,
vertendum fuisset Ναζωραῖος *Nasareus*.
Contra vero nomina per ז scripta, per Z
redduntur, ut Zacharias, Zabulon. Quare
potius ad נזיר *separatum, sanctum, Naza-*
ræum animus videtur adplicandus. Verum
ipso in limine in scrupulum offendimus, re-
fert Pagninus *Explic. voc. Hebr.* se titulum
crucis Romæ adservatum vidisse, in quo
נצר, quod testimonium turbam autorum
ad florem Jesse abripuit. Ast demus ita ef-
se, scriptus erat titulus in prætorio Pilati
ab hominibus Romanis, & linguæ, & magis
orthographiæ minus peritis. Ceterum Cor-
ne-

nelius a lapide fatetur , se ipsum sæpius & studiose quidem titulum illum Romæ inspexisse , ejus tamen literas ita temporis injuriis adefas , ut si quid ex relictis vestigiis conjiciendum , secunda litera potius sit habenda.

An ergo cum Hieronymo sentiendum , qui ad hunc locum : *Nazaræus sanctus interpretatur , sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemorat ?* Adlicere posset illud *Judic. XIII. v. 5. & 7.* de Samfone Christi typum gerente : *erit enim Nazaræus Dei &c.* ubi in Hebræo utroque in loco נָזִיר , interpretes tamen LXX. dum v. 1. ponunt Ναζιρ , v. 7. nomen hoc peregrinum explicant : ὅτι Θεὸς ἅγιον ἔσται τὸ παιδάριον , *quia Deo sanctus erit puellus.* Sunt tamen quæ avocent , Danielis c. IX. v. 24. absque controversia , neque sub typo aliquo , ut supra , Christus dicitur *Sanctus Sanctorum* , ubi in Hebræo קדוש קדשים , quare vage nimis ad illud נָזִיר adlusisset Matthæus , præsertim cum nemo non videat , sanctum historicum oblata occasione Nazarethani oppidi prophetarum oracula commemorare ; at sane in urbeculæ hujus nomine nihil tam splendidum , sanctum nihil etiam legisperitis suboluit , ut abunde Nathanaelis admiratio com-

probat. Præterea quivis videt compellationem *Ναζωραῖος* dialecto forsan magis ad Galilæam accedente, *Ναζαρηνός* ut apud Marcum flexione ad Latinam efficta, derivatam esse ab oppido, atque ea invariata usam ancillam Matth. c. *XXVI.* v. 71, dæmones Marci c. *I.* v. 24, Angelum c. *XVI.* v. 6, milites Joannis c. *XVIII.* v. 5, Apostolos in Actis passim, si sub hac mysticum aliquid intellexisset Matthæus, fane ut superiori capite τὸ *Emmanuel*, ita & hoc vocabulum eo certius interpretatus fuisset, quo majores hic tenebras obversari viderat. Omitto paraphrasten Syrum gentile hoc per ζ scribere, eademque litera, dum de Nazareth agitur Rabbinos in hanc diem uti.

Quare existimo, postremum ὅτι *Ναζωραῖος κληθήσεται* ab Evangelista adjectum, neque hoc effatum velut vaticinii argumentum moleste in veteris testamenti libris quærendum; Scopus adlegatorum prophetarum in eo est, Christum in obscuro loco, qualis erat Nazareth, humilem vitam acturum, contemptum, nec pro Judæo agnitum, quibus S. Matthæus subjicit, veluti phrasi prophetica: illum undique Nazarenum appellandum. Locutiones ejusmodi prophetarum abunde suppetunt: Psalm. *LXVIII.* v. 19.

Ex-

Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Psalm. LXXVII. v. 16: Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea. Isaïæ c. IX. v. 1. ab ipso Matthæo relatum testimonium: Terra Zabulon, & terra Nephthali, via maris trans Jordanem Galilææ gentium; populus, qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam &c. c. XLV. v. 15: Vere tu es Deus absconditus Deus Israel Salvator. c. LII. v. 14: Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum. c. LIII. v. 3: Quasi absconditus vultus ejus, & despectus, unde nec reputavimus eum.

Adduxit me præter alia ad hanc interpretationem literæ quam maxime congruam observata studiosè phrasis Matthæi, ubicunque prophetæ oraculum citat, id quod fecit frequentissime, adest semper illud λεγοντος, ita c. I. v. 22. τὸ δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῆ Κυρίᾳ, διὰ τῆ προφητείας λέγοντος. Ἰδὲ ἡ παρθένος κ. 7. λ. Hoc totum factum est, ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetam DICENTEM: Ecce Virgo &c. Eodem, in quo versamur capite secundo v. 15. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τελευτῆς Ηρώδης, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῆ Κυρίᾳ

διὰ

διὰ τῆς προφητῆς λέγοντος· Εξ Αἰγύπτου κ. λ. λ.
Et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut ad-
impleretur, quod dictum est a Domino per pro-
phetam DICENTEM: Ex Ægypto &c.
 Iterum v. 17. Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν ὑπὸ
 Ἰερεμίας τῆς προφητῆς λέγοντος· Φωνὴ ἐν Ραμὰ.
 κ. λ. λ. *Tunc adimpletum est, quod dictum*
est per Jeremiam prophetam DICENTEM;
Vox in Rhama &c.

Hæc tria testimonia versui, quem tra-
 ctamus, præmissa meo fane judicio evince-
 rent critica consecutione, neque Matthæum
 hic omissurum fuisse consuetum illud sibi
 λεγόντων, si verba, quæ subjiciuntur: ὅτι
 Ναζωραῖος κληθήσεται, quoniam Nazareus vo-
 cabitur prophetæ alicujus forent. Verum in-
 structum ita argumentum pene in demon-
 strationem evadit, si solita illa formula nec
 in sequentibus sex locis (neque enim plures
 vaticiniorum citationes, si unam, de qua
 illico, demas) desideratur, adest vero idem
 λέγοντος c. IV. v. 14. c. VIII. v. 17. c. XII.
 v. 17. c. XIII. v. 35. c. XXI. v. 4. c. XXVII.
 v. 9. Unicus diversus locus est eodem capite
 v. 35. ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῆς προφητῆς·
 Διμερίσαντο κ. λ. λ. *Ut impleretur, quod di-*
ctum est per prophetam DICENTEM: Di-
viserunt &c. Nihil hoc obturbat, totum
 enim

enim hoc ex Joanne transumptum est manifeste , cum in optimis Græcis exemplis puta Cantabrigiensi , Bodleiano , Lincolnensi , Gonvilliano , Googiano , omnibus Stephani , atque Syra paraphrasi absit.

OBSE RVATIO III.

In c. V. v. 39. *Neque per caput tuum iuraveris , quia non potes unum capillum album facere , aut nigrum.*

UBi proxime superioribus versibus singulis , velut legis ratio Scripturæ sententia profertur , scilicet : *Neque per cælum , quia thronus DEI est , neque per terram , quia scabellum est pedum ejus* &c : mira hic alia adjicitur , passim ab interpretibus neglecta , & immerito quidem ; Constat enim artem colorandi capillos , præsertim nigro colore , hodie feminis esse perquam familiarem. Viguit etiam ante , & ipso ævo Christi præter luxum reliquum cosmetarum , & ornatricum hac in parte infania , ad ipsos viros progressa ; canos enim scitissime nigrescere cogebant , unde Tibullus *L. I. Eleg. 9. v. 43. & seq.*

*Tum studium formæ est, coma tum muta-
tur, ut annos*

*Dissimulet, viridi cortice tincta nucis :
Tollere tum cura est albos a stirpe capillos.*

In cosmetico Cleopatraræ reginæ legitur de quadam medicina : Τρίχας αυξῆσα ταχέως
- - - καὶ μελαίνεσα, *velox capillorum in-
crementum promovens - - - & denigrans.* In
Critonis cosmetico libri IV. titulus est : Βάμ-
ματα πολίων. *Tincturæ canorum, & libri V.*
Βάμματα ὥσε ξανθὰς, καὶ χρυσιζέσας ποιεῖν.
*Tincturæ ad flavum, aureumque colorem con-
ciliandum capillis.* De his canit Propertius
L. II. Eleg. 13. v. 99. & seq.

*Nunc etiam infectos demens imitare Bri-
tannos,*

*Ludis & externo tincta nitore caput.
Illi sub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita suas vertit inepta comas.*

Et Tertullianus *L. II. de cultu femina-
rum pag. 156. edit. Paris. 164. Video quas-
dam capillum croco vertere, pudet eas etiam
nationis, quod non Germaniæ, aut Galliæ
sint procreatæ. Et post pauca : Sed enim Do-
minus ait : Quis vestrum potest capillum atrum
ex albo facere, aut album ex atro ? itaque
revincunt Deum. Ecce, inquiunt pro albo vel
atro flavum facimus gratia faciliorem ; quamvis*

Et atrum ex albo conantur facere, quas pœniteat senectam usque vixisse. Androgynos quosdam adpellat S. Clemens Alex. *Lib. III. Pædag. c. 3. pag. 261.* & βαφὰς τρίχων, καὶ χρίσματα ποτίων, tincturas quasdam capillorum, Et canorum unguenta perstringit; quibus cani, summa senum gloria, immutantur.

An dicemus, fucos hos fuisse magis, quam coloris mutationem? Sed repugnat illud: *tollere albos a stirpe capillos, vertere capillum.* Novimus fane hodie radices plantarum præcipue chariophyllorum, ita infici, ut præter naturam nigra, viridia, flava enascantur, nec aliud quid sunt pili, quam plantæ genus suo bulbo instructæ. Ast nempe ad turbas dixit Christus, ab his munditiis remotissimas; dabo id, rusticam plebem ciniflonibus, & calamistratoribus se non subjecisse, verum quis nostrorum de fece hominum ignorat, axungia taxi nigerrimos capillos in canos nunquam disparituros mutari, salibus scilicet illis in ipsum bulbum penetrantibus.

Hæc inter dubia suppetias venit verborum conlocatio in textu Græco, ubi negatio & particula ἢ aut non tam ad modum

coloris , quam ad ipsum ποιῆσαι refertur , ut vides : ὅτι ἔδυνασαι μίαν τρίχα λευκὴν , ἢ μελαίναν ποιῆσαι ; Præterea constat ex Scripturis , & Hebræorum libris , ut *L. II. Reg. c. XIV. v. 11.* capillum , vel pilum pro re minima haberi ; Quare hæc erit sententia : Non jurabis per caput tuum , quod est res aliena , ratione adjecta , cum nullum pilum , id enim videtur innuere illud : *nec album , nec nigrum* , adeoque non dico capitis partem aliquam , sed nec adjectitium aliquod ornamentum δύνασαι ποιῆσαι facere possis , fere ut infra *c. VI. v. 27.* de cubito staturæ adjiciendo dicitur , quem ipsum locum jam adgrediar.

OBSERVATIO IV.

In c. VI. v. 27. Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum.

Iisdem pene verbis idem refert Lucas , nisi quod idem participium μεριμνῶν anxie sollicitus per τὸ cogitando efferatur a Vulgata , non sine luce aliqua huic loco adfusa , en verba Lucæ *c. XII. v. 25.* *Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum.* Id tamen peculiare ,
Lu-

Lucam ex hoc antecedente inferre comparisonem versu sequente, id quod Matthæus omittit; *Si ergo, ait, neque quod minimum est, potestis, quid de ceteris solliciti estis?* Crescunt nempe plurimi sine sollicitudine vel dormiendo, atque quod mirum, est, hominem in utero matris spectato tempore mensis plus crescere, quam omni vita reliqua, ut recentissime ex embryonum dimensionibus physici observarunt, ubi enim primi mensis incrementum est ad 1. dig. alterius ad 2. dig. pertingit, tertii ad $3\frac{1}{2}$, quarti, & quinti ad dig. $6\frac{1}{2}$ vel 7. septimi ad 11. dig. octavi ad 14. noni ad 18. dig. se porriget.

Ast movebit forsan trium spithamarum homuncionem illud: ἐλάχισον. Negabit *minimum* hoc esse, utpote qui feliciter hætenus vitam cibis, & corpus sanum sustentavit, etsi artibus adhibitis omnibus nec $\frac{1}{16}$ lineæ ultra justæ staturæ viri umbilicum se promoverit. Neque inanis est hæc obiectiuncula. Quare commodissime hunc nodum ita solvi posse existimo, ut is sensus exeat: Minus ad hujus vitæ felicitatem refert, exigue compendii, an prægrandem corporis machinam circumferamus, modo microcosmus istiusmodi bene curetur, atque in hoc ipso augendo sollicitudinibus nostris nihil pro-

proficimus ; Quanto minus ergo inanibus nostris curis proficiemus circa alia , puta victum , vestitum , quorum plurimum sane ad vitæ , exiguique etiam corpusculi conservationem interest ; seu : Minus illud sine nostris curis facit Deus , quanto magis curabit ea , quæ magis nobis sunt necessaria. Atque hoc aptius congruit exprobrationi τῆς ὀλιγοπισίας v. 30. subjunctæ. Neque movere quem debet , cubitum non esse mensuram minimam, nam ut *Matth. c. I. v. 26.* quadrans, ita *Luc. c. XII. v. 26.* λεπτόν eadem in parabola ponitur , quod est quadrantis dimidium , seu uncia & semis , etsi utroque determinata hac pecunia debitum minimum exprimatur.

OBSERVATIO V.

In *e. VIII. v. 11. & 12.* *Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cælorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus, & stridor dentium.*

NOn solum in Scriptura, sed multo frequentius in Talmud carnali populo beatitudo futura per convivium exhibetur, qui
has

has nugas Alcorani cœlo congruentes voluerit , tractatum עבודה זרה & בבא בתרא , aliosque consulat.

Solent interpretes passim continuare allegoriam de tenebris exterioribus , velut de atriis loquentes , quæ dum ad luminaria cœnabant alii , more Romano tenebricosa fuissent ; Sed quam parum hæc cum luxu illius gentis conveniant , quis non videt , si vel cum moribus apud nos receptis conferantur. Ipsis præterea in atriis erat culina , cujus fumo suspensæ majorum ceræ inficiebantur ; colebantur ara succensa eodem in loco Lares , quibus inlatorum ciborum velut primitiæ sacrificabantur. Atrium principis sacerdotum luculentum fuisse , nobis ex Evangelio constat , ut adeo illas tenebras nusquam deprehendam. Deinde , etsi ne flammula micuisset alicubi , non tamen mihi cohæret fletus , & stridor dentium ; Sunt qui Græco βρυγμος hic inhærent : fremuisse nempe , & flevisse præ indignatione a convivio exclusos ; Id equidem de pueris , aut feminis dabo , de viris nequaquam.

Ut in cœnationum atriis nullas ego tenebras detego , ita pervelim mihi ab istiusmodi interpretibus *Math. c. XXV. v. 30.*
qui

qui sic habet : *Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus, & stridor dentium*, pervelim mihi hic triclinium, cœnam denique aliquam ostendi, phrasis enim & quidem ejusdem auctoris est gemina, neque adparet, subductas fuisse illas cum servis rationes adulta jam nocte, neque inducar unquam, ut pro servi nequam pœna habeam, si ad tenebricosum atrium relegetur, ubi atriensium, eorumque melioris iam conditionis fervorum erat commoratio. Quare manibus tenere me carcerem, certo certius adfirmo, cui fane hujusmodi flagrio pro inquilino, tenebræ denique & stridor dentium aptissime conveniunt.

Scio Matth. c. XXI. convivii item, & quidem nuptialis mentionem fieri, repetique verba eadem : *εἰς σκόλος τὸ ἐξώτερον in tenebras exteriores v. 13.* Ast adparatus fane iterum ergastulum das finstere Loch, ut nostra lingua loquimur, denotat, *ligatis* nempe *manibus & pedibus*. Si cui adhuc spina hæreret ob illud *ἐξώτερον*, & lingua Græca, & historia nobis succurrit. Qui non tam humiles sunt, ut eruditionem Græcam intra Scripturæ limites defodiant, sciunt, Græcos frequenter comparativis pro superlativis uti. Ex historia autem
&

& comoediis, constat fuisse in domibus privatos carceres præter publicos, hi ergo exteriores.

OBSERVATIO VI.

In v. 14. & 15. *Et cum venisset JEsus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, & febricitantem, & tetigit manum ejus &c.*

PAullo aliter hæc referuntur a Luca c. IV. v. 38. & seq. *Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, & stans super illam, ἐπιστὰς ἐπ' αὐτὴν αὐτῆς imperavit feбри &c.* Ne hic aliquid turbet, cum, etsi sciamus IV. Reg. c. 4. v. 34. Elifæum incubuisse super puerum, ut os ori, oculos oculis adplicaret, ipsi tamem discipuli alias insolenti colloquio cum Samaritana velut offensi fuerint Joan. c. IV. v. 27: *Et mirabantur, quia cum muliere loquebatur*, ne inquam aliquid turbet præsens locus, observandum Græcæ elocutionis nitorem, atque, quæ inde profluxit, versionem Latinam ab Hebraismo obscurari, ex præpositione ὑπὲρ prognato, cui Græcum ἐπ' αὐτὴν alias respondere solet, verissimum est hanc particulam passim significare *supra*, attamen etiam *juxta*, propter de-

והו עמר עליהם. Hic vero nequaquam nostri senes vertunt : ἐπάνω αὐτῶν, sed παρ-
εἰσὶν αὐτοῖς, atque aptissime etiam Vul-
gata : *Ipse vero stabat juxta eos.*

OBSERVATIO VII.

In v. 28. *Et cum venisset trans fretum in
regionem Gerasenorum.*

ITa Marcus c. *IV.* v. 1. Lucas c. *VIII.* v. 26.
regionem hanc adpellat in Vulgata, ast in
Græco apud Matthæum τῶν Γεργεσινῶν,
apud Marcum τῶν Γαδαρηνῶν, in aliis exem-
plis etiam Γερασινῶν. Geographicus non
exiguus hic est scrupulus, de quo aliqua
sed confusa adnotat Menochius. Jam ante
Hieronymum aliqui tria hæc nomina in
unam urbem conflarunt, id quod aperto
errore non vacat, cum non uno loco, præ-
ter Ptolemæum Josephus Gerasam a Gadaris
diversam ostendat. *L. II. Bel. c. 18. pag.*
197. narrat de Judæis : τὰς κώμας τῶν
Σύρων, καὶ τὰς συνεχεῖς ἐπόρθον πόλεις,
Φιλαδέλφειαν, καὶ Σεβωνίην, καὶ Γέραςαν,
καὶ Πέλλαν - - - ἔπειτα Γαδάρους, καὶ
Ἰππῶ - - - προσπεσόντες. κ. 7. λ. Syro-
rum vicos, & finitimas urbes vastabant, Phi-
ladelphiam, & Sebonitin, & Gerasam, &

CPel-

Pellam - - - Deinde cum in Gadara & Hipponem impetum fecissent, &c.

Sed quid fiet de regione Gergesenorum apud Matthæum ? Ligfotus Anglus *T. II. pag. 442.* arbitratur Gergesenorum regionem latissime patuisse, ut præter Gadarenam ditionem, Hippenam, & Magdalenfem comprehenderet, idque vel ob veteres Gergesæos, quorum mentio *Gen. c. X. v. 16.* vel quod a luto & argilla soli diceretur : גרגשתה.

Verum neutram ob rationem conjectura placet ; non ob primam : quia in nullo præter Matthæum, vel qui in illum commentantur, vocabulum hoc occurrit. Cui enim persuadebitur inde ab expulsis Chananæis terram latius patentem, atque tribui Manasse adtributam, nomen obtinuisse etiam apud Hebræos in communi ipsius etiam Josephi silentio ? Neque hic quis objecerit, pro Ituræa, etsi hanc Josephus taceat, præsidium quæri ab Jethur *L. I. Paralip. c. 1. v. 31.* Nam disertis verbis hujus populi meminit Strabo *L. XVI pag. 1096.* Επειτα πρὸς τὰ Αράβων μέρη, καὶ τῶν Παρσίων. κ.τ.λ. *Deinde ad partes seu fines Arabum & Ituræorum &c ;* Quam primum de Gergesenis aliquis

quis versione Græca Matthæi antiquior proferetur , sententiam mutabo , si conciliatio reliquorum Evangelistarum tulerit.

Non ob alteram , quia si de gleba fertili sermo est , adversatur universim Josephus de Peræa (in hac enim tractus hic terrarum est , de quo loquimur) ita scribens *L. II. Bel. c. 3. pag. 223.* Ἡ δὲ Περαία ἔρημος, καὶ τραχὺία τὸ πλεόν, πρὸς τε καρπῶν ἡμέρων αὐξήσιν ἀγρίοτερα. *Peræa inculta majorem partem est & aspera, atque admittiorum fructuum proventus natura ineptior.* Si de argillofa terra intelligendum foret , obstat illud , extra morem esse, inde, sine regionis altero nomine addito regionem aliquam compellari ; Ut nihil dicam de thermis Gadarenis adeo celebratis ab Eunapio in vita Jamblichi, ut pag. 25. scriberet : Θερμὰ δὲ ἔστι λῆτρα τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ρωμαικὴν ἐν Βαϊαῖς δεύτερα, ἐκείνοις δὲ ἔκ ἐστιν ἕτερα παραβάλλεσθαι. *Caldidum balneum est Syriæ post Romanum in Baiis alterum , quibus nullum aliud comparari potest.* Cui Epiphanius *L. I. advers. hæres. pag. 131* , consentit ; Ast thermæ sane rupes & terram saxosam requirunt , atque talem fuisse constat ex altero Josephi testimonio *Ant. L. XII. c. 4. pag. 607.* ubi de condito ab Hyrcano in Peræa castello loquens,

hæc subjicit : Εκ δὲ τῆς καὶ ἀντικρὺ τῆ ὄρεις
πέτρας διαλεμῶν αὐτῆς τὸ προέχον, σπήλαια
πολλῶν σταδίων τὸ μῆκος κατεσκεύασεν. Ex
adversi autem montis petra saxa ejus promi-
nentia perfodiens, speluncas plura stadia lon-
gas construxit.

Displicet multum, nescio unde a Meno-
chio conlecta animadversio, Latinum interpre-
tem maluisse ubique Gerasenorum regionem,
& nomen, quod illud suo tempore esset notius.
Novimus, primam Latinam versionem ad
apostolorum tempora referendam ; Scio
Gerasam non ignobilem fuisse urbem ex
adparatu Alexandri Jannæi triplici eam
vallo circumdantis apud Josephum *L. I. Bel.*
c. 4. pag. 62, notius tamen hujus nomen, al-
teram hac inferiorem fuisse pernego. De
hac enim Polybius *L. V. Hist. p. 414. edit.*
Wechel. Καταλειπομένων ἐν τῶν Γαδάρων,
ἃ δοκεῖ καὶ ἐκεῖνες τὰς ἰσχυροτάτης δια-
φέρειν. Restantibus Gadaris, loco opinione
hominum præ ceteris omnibus illius tractus
munito. Accidit vero hoc anno 218. ante
æram Christi.

Josephus *Ant. L. XIII. c. 13. pag. 669*
testatur eundem Alexandrum Jannæum de-
cem menses in illius obsidione contrivisse,
capta

capta autem fuit anno 101 ante æram Christi. A Pompejo subinde, postquam paullo ante diruta, restituta fuit, & autonomia donata anno ante æram Christi 61. Josepho teste *L. I. Bel. c. 7. pag. 69.* Altero bello a Gabinio confecto, cum ab eo res publica Judaica in quinque velut toparchias divideretur, has inter alterum ab Jerosolymis locum tenuerunt Gadara, ne mentione quidem facta Gerasæ, ita enim Josephus *L. I. Bel. c. 8. pag. 71.* Διείλε δὲ πᾶν τὸ ἔθνος εἰς πέντε συνόδας, τὸ μὲν Ιεροσολύμοις προσάξας, τὸ δὲ Γαδάροις κ. λ. *Omnam gentem in quinque conventus divisit, edixitque ut una pars Jerosolymis, Gadaris altera &c.* Quod juxta Usserium circa annum 57. ante æram Christi evenit.

Sed nec posterioribus minus nota esse poterant; Describens postremum bellum a Vespasiano gestum ita Josephus *L. IV. Bel. c. 8. pag. 294.* Ελθὼν γὰρ ἐπὶ τὰ Γαδαρα μητρόπολιν τῆς Περᾶιας κατ'εράν. *Cum igitur venisset Gadara metropolim Perææ admodum munitam; Id quod anno 61. Christi gestum est.* Verum quid opus est historicorum testimoniis, dum urbs ipsa pro se loquitur? Qui ultra vulgus sapiunt, norunt, cujus dignitatis fuerint urbes illæ,

quibus pecuniæ signandæ potestas ea ætate ab Romanis est permiffa, adfunt autem numi hujus urbis inde ab Augusto ad Gordianum Pium elegante ferie, inlustrem hujusmodi produxit Frælichius noster *Quat. Tent. pag. 256.* sub Caracalla hac epigraphe singularem. ΠΟΜΠΗΙΤΩΝ. ΓΑΔΑΡΕΩΝ. ΕΤ. Ν.Ο.Σ. *Pompeitarum Gadarenfium anno 277*, adfignatur in reliquis omnibus epocha, quæ in postremo apud Vailantium notis Γ.Τ. annum autonomiæ 303 exhibet, qui in annum V. C. 994, Christi 241 incidit.

Prifco ergo, & perenni splendore vindicato Gadaris, in eo eram, ut Geraſam cum ſua ditione contributam, illi infererem, quo fieret, ut utroque nomine compellari poſſet regio. Aſt abſtinuit me id, quod apud Joſephum *L. II. Bel. c. 18. pag. 199.* legeram: Ἰππινόϊτε καὶ Γαδαρεῖς τὰς μὲν θρασύτητας ἀπεσκέυασεν, τὰς δὲ φοβερὰς διὰ φυλακῶν εἶχον - - - Γεραſήνοϊτε ἔτε εἰς τὰς ἐμμεΐναντας ἐπλημμέλησαν, καὶ τὰς ἐξελθεῖν ἐθελήσαντας προέπεμψαν μέχρι τῶν ὄρων. *Hippeni quidem, & Gadarenſes audaciſſimos e medio ſuſtulerunt, quos vero formidabant, ſolicite adſervabant - - - Geraſeni, neque eos, qui apud ipſos manerent,*
in-

injuria adfecerunt, sed etiam egredi volentes usque ad fines deduxerunt. Incidit hoc in annum 66. Christi Tillem. Ruines des Juifs Art. XLIV. p. 505. Sane si subiecta fuisset Gadarensi ditioni, eadem severitate in Judæos inquilinos animadvertisset Gerasa; Neque miserationi tribui posset, ut vult Josephus, illa indulgentia, qua volentes exire extra suos fines dimiserunt, utpote quos Gadarensum furori, in quorum ditionem undique circumjectam migrare necesse fuisset, objecissent.

Quare finitimas solum statuendas esse ratus, in contermino utriusque Gergessam designare volebam, ut singula ex tribus nomina retinerentur. Sed hoc iterum consilium evertit Hieronymus *in loc. Gergessa enim, ait, ubi eos, qui a dæmonibus vexabantur, Salvator restituit sanitati, & hodieque super montem viculus demonstratur juxta stagnum, consentit Eugesippus Tract. de dist. locor. Ter. Sanct. Decimo sexto milliari a Nazareth contra orientem supra mare Galilææ Gergessa viculus.*

Idem tamen Matthæus, qui Gergesenorum meminit, v. 33. de subulcis dicit: Εφυγον, καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν κ.τ.λ. *Fuge-*

gerunt, & abeuntes in urbem &c. Et v. seq. Πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν. *Tota civitas exivit.* Gemina habet Marcus c. V. v. 14. Lucas c. VIII. v. 34. Præterea dicitur apud Marcum v. 11. Ἀγέλη χοίρων μεγάλη. *Grex porcorum magnus.* Et v. 13. Ἦσαν δὲ ὡς διχίλιοι. *Erant vero quasi vel circiter duo millia.* Apud Lucam v. 32. Ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν. *Grex porcorum multorum.* Quod si τὸ *Legio* ad vivum refecimus comparando cum legione Romana, singulisque dæmonibus porcum unum adsignemus, grex sex suum millibus constare debuit. Sed an tantus pecoris exercitus fortunis alicujus viculi commensuratus?

Ast injuria temporum, & bellis inde ad Hieronymi ætatem, ut fit, ad viculum redacta fuerit urbs; Libenter id darem, si modo enumeratas inter urbes vicinas, idque toties, a Josepho vel semel Gergesæ mentio fieret. Accedit, Syriacum textum, quem etsi, ut iam est, originalem non habeam, ex Græco tamen vetere desumptum certissimo arbitror, Syriacum inquam textum habere: ܓܕܪܝܢܐ *Gadarenorum*, ut adeo illud: Γεργεσηνῶν omnino ex Matthæo evanescat.

Ut conciliem Evangelistas, existimo in finibus utriusque regionis, aliqua fui parte ad lacum Gennesaret porrectarum, & excensionem, & occursum obsessorum accidisse.

OBSERVATIO VIII.

In V. 32. *Et ait illis: ite. - - - & ecce impetu abiit totus grex per præceptum in mare: & mortui sunt in aquis.*

UT studiose perquisivi interpretes, nullus mihi aptam adeo præcipitationis hujus causam suggerit, ut non injuriam quis universo huic dæmoniaci exercitui inferre cogatur, veluti fuissent stupidissimi; Rogaverunt enim Christum ante, ne in abyssum, imo ne extra Gadarenorum regionem illos expelleret, & iam vix obtenta Sabellica colonia, se ipsos, porcis suffocatis, eum in statum conjiciunt, quem ante obsecrationibus maximis deprecabantur.

Bougeaniano systemate adsumto, nodus iste facile explicaretur: nempe non ferebant veteres inquilini hospites novos, quare juxta illud: *Omne regnum in se divisum desolabitur*, &c. contentione de fundo excitata, invidiaque urgente, ne

alterutri cederet statio , se cum aliis exturbarunt.

Dici posset , Christum suo imperio porcos cum dæmonibus in præceps dedisse , ut liberati energumeni adverterent , idem sibi eventurum fuisse , nisi dæmonum potestas a Deo arctioribus legibus fuisset circumscripta. Ast videri posset alicui Christus cum ipsis dæmonibus egisse , sit verbo venia , iniquius , qui pactis anterioribus non reiectis , hanc postremam conditionem , velut mitiorem , libenter indulserat.

Mihi hoc in dubio lucem aliquam præfert Matthæus , dum enim Evangelistæ duo alii nudam transmigrationis in porcos petitionem referunt , apud hunc lego *V. 31. Si ejicis nos hinc , mitte nos in gregem porcorum.* Quare ita rem combino : Etsi Christus aperte non abnuisset illis precibus , quibus primum exilium extra regionem , tum deturbationem in abyssum deprecabantur , ipsis tamen ex signis , ex repetitis ut abirent imperiis astutissimi nebulones probe adverterunt , in abyssum denique sibi abeundum esse ; Ne vero inulti hoc paterentur , utque , dum hominum corporibus posthac infesti esse non possent ,
facul-

facultatibus saltem forent, denique id minimum obtinerent, ut ob jacturam tantam cives Christum, illiusque doctrinam sua exditione removerent, porcinam hanc naumachiam expetierunt. Qua ratione & dæmones a stupiditate, & Christum, ut profano alicui videri posset, a minus integra fide libero.

OBSERVATIO IX.

In c. IX. v. 9. *Et cum transiret inde JEsus, vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine.*

A Pud Marcum c. II. v. 14. legitur : *Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium.* Apud Lucam vero c. V. v. 27. *Vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium.* Duos hinc aliqui faciunt Levi, & Matthæum, adeo ut Levi fuisset ἀρχιτελώνης. Neque argumenta hanc in rem defunt : Nunquam Matthæus se Levi adpellat, neque reliqui Evangelistæ in recensione apostolorum nomen hoc addunt, vide Marcum c. III. v. 18. Lucam c. VI. v. 15. Alterum : Raro Judæos fuisse binomios, & si quando fuerint, de industria id fuisse expressum, ut Marci c. III. v. 16, 17. Lucæ c. VI

c. VI. v. 14, 15. Tertium : S. Clemens Alex. L. IV. Strom. c. IX. pag. 595. ubi ex Heracleone his temporibus proximo cum retulisset, duplicem esse confessionem Christi, alteram vitæ instituto, alteram voce, atque cum hanc diceret, etiam hypocritarum esse posse, subjungit Heracleonis verba : Οὐ γὰρ πάντες οἱ σωζόμενοι ὁμολόγησαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογίαν, καὶ ἐξῆλθον. Εξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Λευῖς, καὶ ἄλλοι πολλοί. *Non enim omnes, qui salvati sunt, confessionem illam, quæ ore fit, præstiterunt : Ex quibus sunt Matthæus, Philippus, Thomas, Levi, & alii multi.* Hactenus Clemens ex Heracleone; subjungit deinde : Καὶ τὰ μὲν ἄλλα φαίνεσθαι ὁμοδοξεῖν ἡμῖν. Εκείνο δὲ ἐκ ἐπέστησεν. κ.τ.λ. *Quod alia quidem adtinet, videtur nobiscum sentire : Illud vero non scivit &c.* Ubi ne minimum divisionem illam; quæ interjectis duobus nominibus, scilicet Philippi & Thomæ, fane non lapsui scribæ, aut interpunctionis omissioni adscribi potest, perstringit, sed illud potissimum : hypocritas esse posse, qui voce confessionem faciunt.

Neque quem offendat, dici, Matthæum sine supplicio, seu ut dicimus, martyrio obivisse, nam S. Hippolytus Clementis hujus disci-

discipulus, & Origenis coævus in *Traſtatu de duodecim Apoſt.* ſicut de Joanne, quem violenta morte non obiviffe ſcimus, ſcribit: *Obdormivit Epheſi*, ita eadem phraſi de Matthæo: *Obdormivit Hiereæ Parthorum*, etſi aliorum mortis genus diſerte adnotet, puta de Philippo: *Hierapoli cruci fixus eſt capite deorſum verſo* &c.

Quartum argumentum ex Origene contra Celſum *L. I. ſ. LXII. pag. 376.* petitur; Objecerat illi Celſus, Chriſtum fere decem vel undecim famoſos homines, publicanos, & nautas ſibi adlegiſſe, ad quod reſpondet: Eos, qui Evangelia legerunt, noviſſe illos eſſe duodecim; carpit ergo ſolum numerum, tum proſequitur: *Τελώνην μὲν τὸν Μαθαῖον, publicanum nempe Matthæum*; negat deinde Petrum, & Andream nautas fuiſſe, ſed piſcatores, & ſubjicit: *Ες ω δὲ καὶ ὁ Λεβὴς Τελώνης ἀκολοῦθῆσας τῷ Ἰησοῦ. ἀλλ' ἐτίγχε τῷ ἀριθμῷ τῶν Αποστόλων αὐτῷ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τινὰ τῶν ἀντιγράφων τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ.* Demus vero Levi, qui ſecutus erat Jeſum, publicanum fuiſſe, aſt nequaquam ex numero Apoſtolorum ejus fuit, niſi ſecundum quædam evangelii Marci exempla. Non negat hic Levin alterum fuiſſe publicanum, ſed ſolum inter Apoſtolos ad-
nu-

numeratum negat, nihilque aliud notat, quam apud Marcum c. III. v. 18. scribarum lapsu lectum fuisse: Θαδδαῖος, ὁ καὶ Λεβὶ vel Λεββαῖος *Thaddæus*, qui & *Levi* vel *Lebbæus*, ut adparet ex editione Græca Theodoreti quæstionum.

Quintum: Dici vix posse illum, qui relictis omnibus secutus erat Christum, eundem inquam, ut apud Lucam legimus v. 29. convivium magnum, non tantum numero adcumbentium, sed ciborum missibus, ita enim vox δόχην ab Athenæo usurpatur, & quidem in domo sua instruxisse.

Fateor, me ad hæc argumenta non uno die suspensum hæsisse, præsertim cum Calmetus velut per neglectum hæc exhiberet, nempe Heracleonis auctoritatem, Clementis dissimulationem, hæsitationem Origenis tanti non esse, ut possessionem XVII. seculorum evertant. Feriebat quidem non parum, ut rem edicam mira consensio narrationis trium evangelistarum, quia tamen sciebam, possessionem hujusmodi nonnunquam nullo jure prætendi; aut inde ortam, quod Patres bona fide, toti in morum cultura defixi, atque ideo nec criti-

ca aliqua dubitatione in animum admissa, quædam, ut erant, adoptaverint, rem diligentia majore expendi.

Ab objectionum postrema ordiamur: Dici posset, nullam apud Matthæum v. 9, nec apud Marcum v. 14. fieri mentionem, illum publicanum, qui vocatus erat, omnibus relictis secutum esse, adeoque narrationem totam de istiusmodi vocatione accipi posse, qualem Petri & Andreæ c. IV. *Matth.* v. 18. admittere est necesse, scilicet primam solum aliquam invitationem. Sed premit argumentum, si eundem Levi, & Matthæum velimus, apud Lucam v. 28. ubi lego: *Et relictis omnibus secutus est eum* nempe *publicanus nomine Levi*, de quo versu illico superiore, adeoque iam non Levi esset ἀρχιτελώνης, sed potius Matthæus, de quo nempe non diceretur, illum omnia reliquisse, quique *Matth.* v. 10. domum, in qua convivium agebatur, ex modestia suam non dixerit. Ast apud Marcum, & disertius apud Lucam v. 29. in illius Levi domo dicitur Christus adcubuisse, qui relictis omnibus secutus est eum.

Dilui hæc iterum poterunt, scilicet τὸ *relictis omnibus* non eo rigore accipi debere.

bere ; Facile erat Petro , & Andreæ ita sequi , quia præter navem , retia , & male materiata domum vix possidebant aliquid : Contra est de publicano , qui rationes suarum tabularum non momento temporis ita componere poterat , ut liquerent , præterea referenda erant negotia ad magistrum societatis , qui fere Romæ erat , vel saltem ad ἀρχιτελώνην provinciae , qualis fuit Zachæus *Luc. c. XIX* , ut hæc omnia ex Ciceronis , aliorumque Romanorum commentariis facile comprobari possent , si operæ pretium esset. Et sane Christum indulgisse tempus aliquod , ubi res petebat , patet ex *c. XIX. Matth. v. 21. & seq.* ubi Servator ad adolescentem : *Si vis perfectus esse vade , vende , quæ habes , & da pauperibus - - - erat enim habens multas possessiones.* cum venditio κλημάτων πολλῶν sane non intra horam peragatur. Denique , si domus , quæ olim erat Petri , ut colligitur ex *c. VIII. v. 14. Matth.* , illius etiam tum dicebatur , cur domus hæc a Levi , seu Matthæo sua dici non potuisset ? Ast cur Matthæus de se scribens suam non dicit ? Quærerem potius , cur homo urbanus , & cultissimus eo prolapsus fuisset , si id in Evangelio ab se scripto legeretur.

Ad quartum argumentum ex Origene
petitum dicere licebit cum Calmeto, illud
ἔσω δὲ καὶ ὁ Λεβὴς Τελώνης concessionem
hæsitantis esse, qui in eo fere solum elabo-
rabat, ut ostenderet, nequaquam in aposto-
lorum conlegium nautas, & infames homi-
nes susceptos. Verum an non facilius fuif-
set Origeni hanc litem secare adferendo:
hunc Levin eundem esse cum Matthæo?
Dices, non tam agere Origenem de illo
Levi, in quo nos hæremus, quam de Thad-
dæo, cui in quibusdam exemplis Marci
nomen Λεβὴς vel Λεββαῖος adjectum erat.
Sed quæro, quomodo in mentem venire
potuerit Origeni, de eo plurimum solici-
to, ne apostolis plures publicani adnume-
rarentur, ut de Thaddæo ultro mentio-
nem inferret, quem tamen telonio adsedif-
se nuspiam legitur? An non illico certum
Levin, de quo agimus, pro tertio publi-
cano objecisset Celsus? Videtur ergo de
nostro egisse Origenes, eumque non hæ-
sitando, adeo separasse a Matthæo, ut ex
recitatis illius verbis patet. Præterea ad-
tentionem merentur verba illa: ὁ Λεβὴς
Τελώνης ὁ ἀκολούθησας τῷ Ἰησοῦ, *qui secutus
est Jesum*; velut diceret, de cujus sequella
apud Marcum & Lucam legimus.

Sunt, qui Origenem ex Origene ipso planissime explicari arbitrantur, & quidem ex præfatione in epistolam ad Romanos, ubi inquit, cur apostolus ante Saulus, deinde Paullus dictus? Indicatoque, non nunquam nomen immutatum fuisse, ut Abramo, Jacobo, filiis Zebedæi, subjungit: *Sed hæc ex præcepto Dei legimus facta, nusquam vero erga Paulum invenimus tale quid gestum.* Addo ego: nusquam etiam erga Levin, vel si placet Matthæum. Progreditur dein, etiam alios binomines inveniri, ut Sedeciam, qui & Joachim &c. Sed his nomina fere ab victoribus immutata legimus.

Demum ex Evangelio similia exempla profert, do illius verba Latina, ne apice subtrahito, ut quivis, an lis inde decidi possit, arbitretur, ita loquitur: *Nam & Matthæus ipse refert de se, quod cum transfiret JEsus, invenit quemdam sedentem ad telonium nomine Matthæum. Lucas vero de EODEM dicit, quia cum transfiret JEsus, quendam vidit publicanum nomine Levi, & dixit ei sequere me; Sed & idem Matthæus in catalogo apostolorum dicit post multos: Matthæus publicanus, & Jacobus Alphæi, & Lebbæus, & Simon Cananæus. Marcus*
vero

vero ita refert : Matthæus publicanus , & Thomas , & Jacobus Alphæi , & Thaddæus ; Hunc eundem , quem Matthæus Lebbæum , Marcus Thaddæum posuit. Lucas vero ita posuit : Matthæus , Thomas , Jacobus , & Judas Jacobi. Igitur eundem , quem Matthæus Lebbæum , & Marcus Thaddæum dixit , Lucas Judam Jacobi scripsit. Demum claudit : Certum est autem evangelistas non errasse in nominibus apostolorum , sed quia moris erat binis vel ternis nominibus uti Hebræos , unius , ejusdemque viri diversa singuli nominum vocabula posuere.

Fateor aliquid probare illud : *Lucas vero de EODEM dicit , quia cum transfret JEsus &c. Ast tum hoc , cum quod sequitur , esse ex more Hebræorum , assentiri sane non potest , qui seu Scripturam , seu Talmudem lustrat ; Consentit hodiernus orientalium populorum , & Turcarum mos uno fere nomine contentorum. Demus etiam viris nobilibus aliquando adtributa ; sed an idem de piscatoribus , aut aliis infimæ fortis hominibus admittatur ? Neque nobilitas publicani obest , tum quod esset Hebræus , cum quod Zacchæus , etsi ἀρχιτελώνης cum unico nomine & arborem adscendat , & Christum domi suæ accipiat.*

Deinde totum argumentum illuc exiret, Lebbæum illum esse trinominem, ergo Matthæo etiam alterum nomen esse poterat, ne dicantur Evangelistæ errasse. Sed velim, advertatur, dici ab Origene in loco superius citato: ΟΥΤΙΓΕ ΤῚ ἀριθμῷ τῶν ἀποστόλων ἦν, εἰ μὴ κατὰ τὰ τῶν ἀντιγράφων. Negat ibi in numero apostolorum fuisse, & hic velut in eodem fuisset, argumentatur; Nec ratio adjecta obtinet, non enim error in Evangelistas redundabit, sed solum in scribas τῶν ἀντιγράφων. Vel si locus ille superior nihil hic turbat, ἐκ τῶν ἀντιγράφων ostendam manifeste, duos fuisse Matthæum & Levin; In quibusdam enim codicibus apud Marcum v. 14. legitur: καὶ παράγων εἶδε Ἰάκωβον τὸν τῚ Ἀλφαῖς, & *transiens vidit Jacobum Alphæi*. Accedit sententiam illam anteriorem haberi in libris contra Celsum, quos Origenes iam octogenario major scripsit, qui teste Hieronymo sine labe sunt, quo propterea pertinere debet dictum Cassiodori: *Ubi bene Origenes, ibi nemo melius.*

Necdum ab Origene abeo; Incidi forte in aliam illius sententiam in Catena Græca PP. relata, sed summo infortunio locus non est indicatus, adeo ut per opera Ori-

Origenis mea , & alterius molestia diu ,
sed frustra fuerit perquisita. Eccam: Μάρ-
κος μὲν καὶ Λευκὸς τὸ ὄνομα αὐτῶν κρύπτει
τῇ πρώτῃ προσηγορίᾳ . ὁ δὲ Ματθαῖος τὸ
ἑαυτῶν φανερόν ποιεῖται ὄνομα, λέγων . ἑδεά-
σατο Ματθαῖον τὸν τελώνην. *Marcus qui-*
dem & Lucas nomen illius obculunt (hæ-
feram hic primum , dubitabamque , an il-
lud προσηγορίᾳ non reddendum esset : *pri-*
ma compellatione , seu *dum primum illius men-*
tionem faciunt , deinceps enim in catalogo
apostolorum Matthæum adpellant ; sed ob-
stabat substitutum nomen Levi , quæ enim
occultatio personæ , si pro Marco Tullio
Ciceronem proferas) *Matthæus vero pro-*
prium suum nomen manifestum facit dicens : Vi-
derat Matthæum publicanum.

Paullo post commode in manus venit
Victoris Antiocheni , qui seculo III. scri-
pserat , commentarius hic dubium hac ex
parte quidem dissolvit adeo , ut pene arbi-
trarer eum sententiam ex Origene descri-
psisse , ita enim habet : Μάρκος μὲν καὶ
Λευκὸς συνκαλύπτει τὸ ὄνομα τῇ ἀρχαίᾳ
προσηγορίᾳ , hic sane aliter verti nequit,
quam *adpellatione* , *cognomine antiquo* , seu
priore , vel ut Theodorus Peltanus noster
Bibl. PP. T. IV. p. 375. Et quidem Mar-

cus & *Lucas* nomen, quod illi familiare erat, primæva adpellatione obnubunt.

Ut hinc aliqua ratione adjutus eram, ita ea, quæ sequuntur, magis perturbarunt; Ita enim subjicit: Αὐτὸς δὲ Ματθαῖος εὐαγγελιζόμενος τὰ κατ' ἐαυτὸν ἀπαγγέλλων λέγει · Καὶ ἐθεάσατο Ματθαῖον τὸν τελώνην · ἐλέγχων ἐαυτὸν τὸ τραῦμα. Ipse vero *Matthæus*, dum evangelii historiam contexit, palam, quæ ad se pertinebant edicens ait: *Et vidit Matthæum publicanum: vulnus suum coarguens.* Non capio, quid illi vulnus sit, quod alii reticuisissent; An *Matthæi* nomen, an *publicani*? Non profecto hoc alterum, quod nequaquam reticuerunt, nisi forsan aliud sit esse publicanum, quam κατ' ἐαυτὸν ἐπὶ τὸ τελώνιον *sedentem ad telonium*, ut habet *Marcus*, *Lucas* enim v. 27. præter eandem phrasin diserte addit: Τελώνην ὀνόματι Λεβὶν. *Publicanum nomine Levi.* An *Matthæi* nomen tam infame? Sed arbitror non tam nomina *Hebræis* fuisse probro, quam munus, quod gerebant.

Videntur PP. aliqui, & interpretes simili ex puteo hausisse, dum *Matthæi* demissionem, reliquorum autem cautam circumspectionem, & reverentiam erga con-

le-

legam laudant. Matthæi demissionem singularem non nego, qui se in catalogo apostolorum, quem ipse textit, publicanum profitetur ; Laudari autem præterea Marcum, & Lucam, fane, cur id fiat, non video. Sunt, qui volunt nomen hoc præ altero fuisse minus notum ; Sed quam parum commodum hoc fit, quis non videt ? Nomen nempe Levi minus notum posuerint, addito tamen patre illius anonymi *Marci c. II. v. 14.* *Λευὶν τὸν τῆς Αλφαίᾳς Levi filium Alphæi*, apud Lucam etiam parens *v. 27.* in Cantabrigiensi proditur *Λευεὶ τὸν τῆς Αλφαίᾳς.*

Alii ex reverentia Matthæi nomen suppressum, alterum Levi substitutum fuisse existimant, ut famæ Matthæi parceretur. Probaret hoc aliquid tandem, si Marcus & Lucas ante Matthæum scripssissent, quos tamen posteriores fuisse nobis constat. Tentemus aliquantum utrumque nomen ; Si antiquam Legem perscrutor, invenio tertium ex Læa filium Jacobi ita dictum *Gen. c. XXIX. v. 34.* a radice nempe לוי derivato nomine, sed quod nisi ipsa mater ibi explicaret : *Dixitque nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim ei tres filios, & idcirco adpellavit nomen ejus Levi,* vix hac notione acciperetur, utpote

quod reapse : *mutuum dare vel accipere* significat. Conveniret quidem hæc *προσηγορία* quam optime Matthæo publicano, sed nescio, quid tum ageretur cum Marci, & Lucæ erga Matthæum adeo celebrata observantia? Idem nempe dixissent, quod de se ipso Matthæus, præterea magis notum debebat hoc in sensu esse nomen Levi, quam Matthæi, minus tamen notum fuisse deduco ex Talmud Babylonico סנהדרין pag. 43. ubi inter quinque Christi discipulos primus vocatur מתאי *Matthai*; Sane Judæi non omisissent nomen alterum in deteriore illa usurarii notione, si *προσηγορίαν* hanc habuisset, quemadmodum passim invertunt mutatis ipsis literis nomina, sic discipulos loco תלמידים a radice שמד *exterminavit* תשמידים *exterminatos*: Paulum loco קדוש *Sanctum* קדש *cinædum* &c. adpellare solent.

Si nomen מת, vel מתאי deartuetur juxta Origenem, & Isidorum *L. VII. Etym. c. 9. donatum* significat, vel juxta alios *donatum quondam*; Pagninus vertit: *donum*. Caninius *donum Dei*, idque minus probe, quibus nominibus singulis immediatus fons est מתת, hoc vero a radice נתן *dedit* profluit. Evanescit hic rursus ἱεράματα Vi-
cto-

etoris , quomodocunque versem , nihil infamiæ in hac nominis origine vel subodorari possum.

Prosequitur Victor : Ζητήτεον ἔν , εἰ ὁ αὐτὸς Τελώνης ἐστὶ τοῖς τρισὶ καλέμενος Ματθαῖος , Λεὺις , Ἰάκωβος , καὶ ἢ υἱὸς ἦν Ἀλφαίε. *Quærendum igitur , an idem sit publicanus , qui apud tres , vel tribus nominibus dicitur Matthæus , Levi , Jacobus , & an Alphæi filius.* Adfert deinde decantatum argumentum de Hebræis binominibus : Δυνωνομίας δὲ κατὰ τὴν γραφὴν , καὶ ἐπ' ἄλλων ἐστὶν εὐρεῖν , ὥς ἐπὶ τῷ πενθερῷ Μωσέως , πολὲ μὲν ὀνομαζομένῃ Ἰοθὺρ , πολὲ δὲ Ραγυήλ ? ὁμοίως δὲ ἐν τῇ Ἰσραὴλ τῶν βασιλειῶν περὶ Ἀδερ , καὶ Ἰεροβοάμ. *Duobus autem nominibus eundem compellatum esse in Scripturis etiam circa alios observatur , ut de socero Moysis , iam Jethor , iam Raguel dicto , similiter in tertio regum de Ader , & Jeroboam.* Sed utrumque parum feliciter , nihil enim vetat , Raguelem dici avum Jethro , nec lis illa *Exod. c. II. v. 18.* decidetur , dum probe constiterit , quam late pateat vox ἰτη , quæ in radice significat : *Adfinitatem contraxit.* Aderem dictum esse Jeroboamum in Vulgata nusquam deprehendi. Ut ergo hos parum commode conflatur , ita sub finem

cum dixisset : Ερεῖ τις, ὅτι δύο ἦσαν ἐκ τῶν
 δώδεκα τελῶναι Ματθαῖος, καὶ Ἰάκωβος Αλφαῖς.
Dicet aliquis, duos ex duodecim publicanos fuisse
Matthæum, & Jacobum Alphæi, diserte
pronunciat : ὅπερ ἐκ ἐσὶ· εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐ-
τός ἐστι. Quod nequaquam est : unus enim
idemque est. Compenetrat hic non solum
 Levin, sed & Jacobum Alphæi infelicissi-
 me, ut nos docet c. I. Αἱ. Apost. v. 13.
 ubi : *Philippus & Thomas, Bartholomæus,*
& Matthæus, Jacobus Alphæi, & Simon
Zelotes &c.

Ad tertium argumentum, negari sane
 potest, Clementem filere, fateor, illum
 non dicere diversum fuisse Levin a Mat-
 thæo, dicit tamen : καὶ τὰ μὲν ἄλλα φαίνεται
 ὁμοδοξεῖν ἡμῖν. *Quod reliqua adtinet videtur*
mecum idem sentire. Præterea si oppositæ
 fuisset opinionis, sane id prius reprehē-
 disse, quod, quia vulgo non ignorabatur,
 majorem Heracleonis his in rebus inscitiam
 prodidisset, præsertim cum illum carpat,
 velut Evangelia legisset nunquam, hoc au-
 tem profecto erat, sub duobus his nomi-
 nibus unum, eundemque comprehendi, huc
 sane potius illud : ἐκεῖνο δὲ ἐκ ἐπέστησεν
 convertisset, quam in id : posse hypocri-
 tam voce confessionem facere, id quod
 ab

ab homine constantis animi , etsi hypocrita , fieri non posse , nequaquam est manifestum.

Quid si Matthæum ipsum aliquis pro dirimenda lite adduceret , profecto si ipse se & Matthæum , & Levin dixisset aliquando , hæsitatio omnis foret sublata , ita autem legitur *Const. Apost. L. VIII. c. 22.* Περὶ δὲ ἀναγνώσων ἐγὼ Ματθαῖος , ὁ καὶ Λευὶς ὁ ποτε τελώνης διαλάσσομαι κ. 7. λ. *De lectoribus ego Matthæus , qui & Levi , & olim publicanus decerno &c.* An adhuc opus est testibus ? Quam maxime quidem. Quis enim vel ex discipulis est , qui nesciat , constitutiones has sub nomine Clementis circumlatas librum esse apocryphum , posteriorem Apostolis & Clemente , quin Origene , atque testibus Trullanis *Can. II* , Zonara , aliis , multis locis ab hæreticis , aliisque interpolatum. Quam facile παρεργον hoc adjici poterat , etsi meo judicio inepte admodum ; Cui enim persuadebitur Matthæum hic utrumque nomen edidisse , qui in Evangelio se Matthæum publicanum solum nominat.

Scio in libris apocryphis singula verba non esse mendacia , scio constitutiones has
tem-

tempore Epiphanii certo extitisse ; Scio ut Matthæo nomen Levi hic adscribitur , ita apte juxta hodiernam opinionem Thaddæo c. *XXV.* videri additum : Λεββαῖος. Sed unde quæso hæc certitudo de Matthæo in lucem protracta , ubi ante , ut mitissime loquar , saltem dubitabant Clemens Alexandrinus , & Origenes. Præterea iisdem in constitutionibus Matthæus nominatur *L. VI. c. 14.* nempe anteriore loco sine addito.

An forsan pleno solum titulo adnuntiabantur , dum ipsi loquerentur ? Ast *L. II. c. 39.* lego : Καὶ γὰρ ἐγὼ Ματθαῖος εἰς τῶν δώδεκα *Etenim ego Matthæus unus ex duodecim*, nec quid amplius. Item c. *LVII.* Τὰ εὐαγγέλια , ἃ ἐγὼ Ματθαῖος , καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν. *Evangelia , quæ ego Matthæus, & Joannes tradidimus vobis.* An forsan tum solennior erat compellatio , cum peculiarem unus aliquis constitutionem sanciret ? Verum lego *L. VIII. c. 21.* Περὶ δὲ ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διαλάσσομαι. *De subdiaconis ego Thomas decerno.* Cur autem non additur ὁ λεγόμενος Δίδυμος , qui dicor *Didymus* , ut occurrit Joan. c. *XXI. v. 2. ?* C. vero *XXIX.* Περὶ δὲ ὕδατος , καὶ ἐλαίου ἐγὼ Ματθαῖος διαλάσσομαι. *De aqua vero, & oleo ego Matthæus statuo.* c. *XXXII.* Καγὼ

Καγὼ Παῦλος, ὁ τῶν Αποστόλων ἐλάχιστος.
Et ego Paulus Apostolorum infimus &c.
 tacetur ὁ λεγόμενος Σαῦλος, *qui dicebar*
Saulus.

Mirum mihi etiam est, quod superius
 adtigi, cum de Thaddæo loquerer, scri-
 ptum ibi Λεββαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος,
Lebbæus cognominatus Thaddæus; Ergo
 Thaddæus agnomen, verum tamen Λεβ-
 βαῖος. Sed qui factum est, ut juxta Ori-
 genem verum hoc nomen solum ἐν τισι τῶν
 ἀντιγράφων τῶ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ,
in quibusdam exemplis Evangelii Marci de-
 prehenderetur, hodieque in omnibus tri-
 bus Vulgatæ absit? Displicet *L. VIII.*
c. 16. Περὶ δὲ χειροτονίας πρεσβυτέρων ἐγὼ
 ὁ φιλέμενος ὑπὸ τῶ Κυρίου κ. λ. *De ordi-*
natione autem sacerdotum ego dilectus a Do-
mino &c. Non ad normam Joannis hic sti-
 lus est compositus, qui omnibus Evange-
 lii locis nempe: *Joan. c. XIII. v. 23,*
c. XIX. v. 26, c. XXI. v. 7. & 20. iis-
 dem verbis utitur: Οὐ ἠγάπησα ὁ Ἰησοῦς.
Quem diligebat JEsus.

Quid ergo iam de publicano nostro?
 Arbitror primis seculis certo dubium fuisse,
 duone sint an unus; posterioribus utrum-
 que

que in eundem conlatum nomen nullo alio titulo, aut argumento ab omni errore securo obtinuisse, quam mira illa in omnibus *περιστάσει* concordia trium Evangelistarum. Duo ergo nomina habuit, non tamen ex more Hebræorum, cum potius existimem aut a Christo, aut a Matthæo ipso nomen Levi nempe *προτέραν* illam, & *ἀρχαίαν προσηγوریαν*, quæ ex etymo telonium aliquantum redoleret, in nomen Matthæi, quo deinceps ubique utitur, fuisse commutatum.

Ast quando? Cedo quando, ubi, a quo Nathanaelis nomen, in compellationem Bartholomæi transivit? eundem enim esse, si *c. I. Joan. v. 45. & seq.* cum aliis Evangelistis confero, complura prope certo evincunt, ut: semper Philippo jungi Bartholomæum in apostolorum recensione *Matth. c. X. v. 3. Marc. c. III. v. 18. Luc. c. VI. v. 14*, quemadmodum loco citato: *Invenit Philippus Nathanael.* Deinde quod, qui meminit Nathanaelis Joānes de Bartholomæo tacet, apud alios omnes nulla est Nathanaelis mentio, etsi ex nullius aliorum apostolorum vocatione ea vocatum inter & vocantem animorum propensio eluceat.

Prodatur, a quo vel quando Sauli nomen in *προσηγوریαν* Pauli fuerit commutatum;

Ni-

Nihil fane nec de Bartholomæo, nec de hoc in Scripturis legitur. Mutaverit ego Saulus, ut Græcis, & Romanis familiari nomine esset magis acceptus, Matthæus vero ne delicatos Hebræos nomen Levi offenderet, ut etiam hac ætate a pictoribus, musicis mutantur, ne Germanicum nomen aut penicillum, aut cantum obfuscet; Ut duobus abhinc seculis mutata fuerunt, ne vernaculum Schwarzerd aut Haußschein apud rudem, quam decipiebant Philippus & Joannes plebeculam evilesceat, ad Melanchthonis, & OEcolampadii peregrina cognomina magis adtonitam.

Ast cur Matthæus nunquam se Levin semper Matthæum scribit? Forfan ut ostendat, se cum nomine anteriore omnia simul telonii negotia posuisse, fere quemadmodum iam in monasteriis usuvenit.

OBSERVATIO X.

In v. 16. *Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, & pejor scissura fit.*

TUm hoc, cum sequente versu duabus similitudinibus Christus discipulos purgat ab objecta jejunii negligentia; ut videat-

deamus , quam adcommodata prior ex parabolis potissimum , ante considerata est nuda & obscurior sententia , adsumto textu Græco velut suppetias , comparatisque similibus Marci , & Lucæ locis. Græcus sic habet : Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ. Αἶρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου , καὶ χεῖρον χίσμα γίνεται. Apud Marcum vero c. II. v. 21. sic legitur : *Nemo assummentum panni rudis assuit vestimento veteri , alioquin aufert supplementum novum a veteri , & major scissura fit.* Lucas denique c. V. v. 36. ita loquitur : *Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus : alioquin & novum rumpit , & veteri non convenit commissura a novo.*

In Matthæo præcipue notandum commissuram illam (quod aptius Græcus interpres per ἐπίβλημα explicat) idem quid esse cum *Plenitudine* , seu πλήρωματι , quod postremum utraque lingua barbarum , atque ex Hebræa phrasi est petitum , solent enim suum illud : מלמ pro eo omni accipere , quod spatium vacuum explet , quale esset foramen vestis , unde *Exod. c. XXV. v. 7.* legimus : וְאֲבָנֵי מִלִּיּוֹת לְאֶפֶד *lapides plenitudinum Ephod* Vulgata reddit ,
nempe

nempe qui impleant vacuas capsas, seu areolas aureas, ubi LXX : Λίθες εἰς τὴν γλυφὴν εἰς τὴν ἐπωμίδα. Quare πλήρωμα, & ἐπίβλημα significat plagulam, frustum panni foramini adsuendum.

Additur apud Matthæum : *panni rudis* ῥάκας ἀγνάφος ; Occasionem versioni huic forsan dederit τὸ ῥάκος, quod passim pro veste lacera, aut rudi accipitur, utuntur tamen eadem voce medici pro panniculo ; eodem modo habetur apud Syrum : נתרן, scio apud Lucam esse ἱμάτις vestis, sed καινὴ novæ, quod sane parum cum ῥάκος in propria notione accepto convenit. Neque ἱμάτιον illud obturbat, cum ipsum בג Isa. c. LXIV. v. 6, etsi hoc vocabulo passim pro veste utantur, hic tamen, & apte quidem a LXX. senibus per ῥάκος vertatur.

Mihi minus probatur epithetum *rudis*, certissimo sane substituendum est *novi*, tum, quod Lucas eandem parabolam referens habeat : Επίβλημα ἱμάτις καινὴ, atque deinceps apud Matthæum v. 17, apud Marcum v. 22. utres novi veteribus, vinum novum seu hornum vetulo obponatur ; cum quod ipsum vocabulum ἀγνάφος hoc exigat, nisi

quis in nuda radice seu etymo hærere velit neglecta omni Græca, Romanaque antiquitate. Quia *κνάπτεω* fere *radere* significat, unum τῶν γναφῶν seu fullonum opificium in eo esse ejusmodi arbitrabantur, ut pannos ex textrina villosos tondeant, quare cum nostris *Tuchscherer* perperam sunt confusi; hinc facile consequens erat, ut ῥάκος ἄγναφον pro panno non tonso, seu rudi haberetur.

Ast gravissima est hæc hallucinatio: Fullonum potissimum munus tam apud Græcos, quam Romanos fuerat, vestes lavare, a maculis purgare, polire, quod verbo: *interpolare* dicebant Romani; Ulpianus *L. XII. ff. de furtis*: *Itaque fullo, qui curanda polienda vestimenta accepit, semper agit, præstare enim custodiam debet.* Sane Romani vestes suas ex panno rudi & intonso non consuerint, ut vestes iam confutæ tonforum forfices experiri debuerint. Idem *L. II. ff. de condi&ct. sine causa*: *Si fullo vestimenta lavanda conduxerit, deinde amissis eis, domino pretium ex locato conventus præstiterit.* Præclare hæc inlustrat jocus Fausti Sullæ filii apud Macrobiū *Saturn. L. II. c. 2.* Cum enim soror ejus eodem tempore duos haberet mœchos alterum Fulvium

vium Fullonis filium , alterum Pompeium Maculam : *Miror, inquit, sororem meam maculam habere, cum fullonem habeat.*

Lotionis hujus modus apud Plinium *L. XXXV. c. 17. Hist. nat. pag. 119.* describitur : Primum nempe abluebantur vestes creta Sarda, deinde sulphure subfumigabantur, mox vero desquamabantur creta Cimolia , quæ colores recreabat, denique carduorum spinis pectebantur, & poliebantur, hinc Martialis *L. II. epig. 58.*

*Pexatus pulcre rides mea Zoile trita,
Sunt hæc trita quidem Zoile, sed mea sunt.*

Aristophanes *in Vespis* sub finem , ubi Bdelycleon patri suadet, ut posito tribonio gaunacum indueret, nult per omnia senex, addita causa: quia ante cum pisciculos edebam, & aliquid jusculi super tribonium effusum esset, ἀπέδωκ' ὀφείλαν τῷ γναφεῖ τριώβολον *debitum apud fullonem contractum tribus obolis expunxi.*

Patet hinc manifeste vestem ἄγναφον fuisse illam, quæ nunquam lota manus fullonis subivit, adeoque nova erat ; Unde ipsi jure consulti vestes interpolatas novis

obponunt. Confirmat hæc omnia Syriaca paraphrasis, ubi additur : **ΝΠΓΠ** quod *novum* significat. Sensus ergo primæ partis est : *Nemo frustum panni novi adsuit vesti usu jam detritæ.*

Ex uno foramine emerfimus ; causalis addita non minus est obscura, atque *ἀντιλογία* continere videtur præterea, potius enim *plenitudinem* conciliat vesti adsuta plaga ; Ansam obscuræ huic versioni dederit *πλήρωμα* illud, de quo ante, cum, quo casu sit inflexum, dubitari possit. Arbitror ergo *πλήρωμα* esse rectum, accusandi vero casum v. g. *τι*, esse *ἐλλειπτικῶς* omissum, & sub *ἀντὶ* intelligi *ῥάκας*, ut tota constructio sic exeat : *Τὸ πλήρωμα τῶ ῥάκας αἶρει τι ἀπὸ τῶ ἱματίου*, frustillum panni novi, quia non diu hærebit laxis iam filis vestis detritæ, & illas partes auferet, quibus fuit adsuta, majusque fiet foramen.

Ita quidem Matthæus, & Marcus commode explicantur, sed hæret aliquid in Luca, ita enim habet : *Nemo commissuram a novo vestimento* **ἔσ**, ut adeo videatur supplevisse, quod alii tacuerunt. Confirmatur id ex parabola altera de utribus, ubi

ubi duplex detrimentum indicatur, & ex utribus ruptis, & vino effuso; Quæ quia singularem quandam ineptiam involvit, videtur & anterior parabola similem exhibere, quæ tamen tanta non est, si panni novi frustum vesti veteri adsuatur, quam si hæc ipsa plagula ex veste nova abscindatur, ut sensus sit: Nemo adeo desipiet, ut ex veste nova excisa plagula, hanc veteris foramini obturando adhibeat, duplex enim damnum patietur, καὶ τὸ καινὸν χίζει, & novam scindit: alterum, quia cum viderit τῷ παλαίῳ ἔ συμφωνεῖν ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ τῆ καινῆ veteri non congruere plagulam a nova veste ablatam, αἶρει τὸ πλήρωμα αὐτῆς tollit ipse & hoc frustum adsutum majore cum vestis detritæ laceratione, καὶ χεῖρον χίσμα γίνεσθαι, ut apud Marcum, & Matthæum.

Pessime hic aliqui ab secunda parabola inducti, etiam anteriorem ad Phariseos retulerunt, ita enim fere arguebant: Per vinum novum Evangelium, per vetus Legem intelligebat Christus, quare illis non communicabat doctrinam Evangelii, degustato enim novo hoc vino dixissent illico ut pertinaces Peripatetici: vetus est melius. Quare etiam utres veteres, & vestem

stem adtritam Pharifæos designare vole-
bant. Ast, si narrationis filum adtenda-
tur, parum commode huc omnia adplican-
tur, oportebat enim Christum ostendere,
cur suos necdum jejuniorum rigore adstrin-
gat; comparat ergo discipulorum infirmi-
tatem & utribus vetustis, & vesti detri-
tæ, quæ novis, iisque rigidioribus præ-
ceptis facile frangeretur. Neque exem-
plum Joannis obest, quia Christus melius
debilitatem suorum noverat. Postremum
ergo Lucæ itidem discipulis tribuo, his
nempe vinum novum sub initium nimis
asperum visum fuisset, ut ex pluribus
Evangelii locis facile
infertur.

Khell von Khellburg, Josef,

Ecloge observationum in novi testamenti libros

Vienna u.a. 1756

Exeg. 390#Beibd.3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10410709-2

VD18 14563614-001